Carlsson håller låda igen

I slutet av 1950-talet var hans högtalare en sensation. På 1960- och 70-talen var de försäljningssuccéer. Konstruktören Stig Carlsson tjänade miljoner. Idag har han bara skulder och en knapp pension att leva av. Stig Carlsson är bitter. Men han har inte gett upp hoppet. Nya högtalare är under utveckling.

Av HANS DAHLQUIST

Stig Carlsson fyllde 65 och blev pensionär strax före midsommar. Men det innebär inte att han tänker slå sig till ro och sluta konstruera högtalare; inte om det går att undvika. Ungdomsdrömmen att förvandla svenska hem till konsertsalar har han fortfarande kvar. Men drömmen har fått sina törnar. Nu fruktar Stig Carlsson dessutom det värsta: att han måste avveckla sitt ljudlaboratorium.

Nödd och tvungen

I det kulturhus som Stig Carlsson hyr uppe på Mariaberget i Stockholm har han inrett landets enda ljudlaboratorium värt namnet. Här investerade han merparten av de royalties han tjänade under de gyllene åren på 1970-talet.

– Det var nog en felinvestering, konstaterar Stig Carlsson och skakar på huvudet.

Utan sitt laboratorium med all mätutrustning, utan de specialbyggda lyssningsrummen och den lilla tomten – perfekt för utomhusmätningar – kan han inte fortsätta att konstruera högtalare.

Men nu kanske han blir nödd och tvungen att sälja sitt kontrakt för bottenvåningen, där han har laboratoriet och lyssningsrummen. Och då är det hela över.

– Vi får se hur det blir, men jag måste få rätsida på min ekonomi, säger han.

På ett enda år i början av 1970-talet kunde han tjäna en miljon kronor räknat i dagens penningvärde. Nu är dock pensionsförsäkringarna slut, förbrukade under det 1980-tal som blev en enda lång besvikelse för Stig Carlsson.

– Hade jag bott i Förenta Staterna, England eller Tyskland kanske det hade gått annorlunda, säger han.

– Men i Sverige finns det inte tillräckligt stora företag som är beredda att satsa på högtalartillverkning.

Kom inte undan

Vi som åkte tunnelbana i Stockholm på våren 1984 kunde inte komma undan civ ingenjör Stig Carlsson. Han tittade på oss från stora affischer.

”Mina högtalare är de enda i världen som verkligen är gjorda för vanliga bostadsrum”, sa Stig Carlsson på affischerna. För att andra högtalare ska låta bra måste du klä ditt vardagsrum med rockwool, påstod han.

Denna reklamkampanj var väl det sista riktigt allvarliga försöket att blåsa kommersiellt liv i Carlssonhögtalarna. Det gick dock inget vidare, vilket förvånade många inom HiFi-branschen.

För högtalarna hade det mesta. De var prisvärda, tog liten plats hemma i vardagsrummet, var ”designade” och snygga att se på. Plus att de lät bra; så pass bra att den dyraste modellen, OA-52, än idag är den enda högtalare som kan komma ifråga för en del skandinaviska ljudentusiaster.

Men de var svåra att sälja. Många anser att de hade alltför hög upplösning – att de obönhörligt avslöjade bristerna i alla halvdana förstärkare och skivspelare som de flesta presumtiva kunder hade därhemma. Andra menar att designen var väl avancerad; att högtalarnas utseende inte överenstämde med folks förväntningar om hur en högtalare ska se ut. Dessutom lät de sällan bra på mässor och i hemelektronikaffärernas demonstrationsrum; en av poängerna med Carlssonhögtalarna var ju att de var tillverkade för att ge sitt bästa i vanliga vardagsrum.

Många menar dessutom att vissa inslag i marknadsföringen var så självförhärligande att svenska lutheranska sinnen snarast blev uppretade och vände ryggen åt högtalarna.

Carlsson har en egen förklaring:

– För dålig marknadsföring helt enkelt. Det saknades ekonomiska resurser och den sköttes inkompetent.

– Det är inte kvaliteten på produkterna som avgör dess framgång. Den beror på marknadsföringen, särskilt när det gäller så originella produkter som mina högtalare, tillägger han.

Nej, hans 1980-talshögtalare blev aldrig någon försäljningsframgång och Stig Carlsson fick hålla sitt laboratorium flytande med hjälp av avkastningen på de pensionsförsäkringar han köpte under de framgångsrika åren på 1970-talet.

SNART ÄR DEN KLAR, den nya Carlssonhögtalaren, som sannolikt aldrig kommer att serietillverkas. Istället tänker Stig Carlsson själv bygga den mot beställning.

DEN NYA CARLSSONHÖGTALAREN syns längst till höger ute på Carlssons gräsmatta. De andra är klassiker som väl snart betingar rena kultpriserna på begagnatmarknaden. FOTO PER WESTERGÅRD

Beundrare

På den tiden det svängde om Stig Carlsson fick han och hans högtalare beundrare som dirigenten Sixten Ehrling, kompositören Karl-Birger Blomdahl, körledare Eric Ericsson och gitarrbyggare Bohlin. Slas målade hans porträtt. Företaget Sonab bildades för att tillverka och marknadsföra Carlssonhögtalarna. Det anordnades till och med offentliga konserter med Carlssonhögtalarna i början av 1970-talet. Det avantgardistiska sällskapet Fylkingen arrangerade konserter där man spelade upp elektronmusik över dåtidens Carlssonhögtalare.

Rena kultpriser

Kultur- och musikskribenten Oscar Hedlund minns hur det var på Fylkingen. Han skrev i juni i år i Aftonbladet:

”Vi satt där i konsertladornas skymning, glodde på det carlssonska salutbatteriet och undrade varför inte geniet Carlsson fick nobelpriset”.

Något Nobelpris var naturligtvis aldrig aktuellt. Däremot belönades Stig Carlsson och hans högtalarkonstruktioner med kungliga musikaliska akademiens medalj ”för ton-

VÄND!

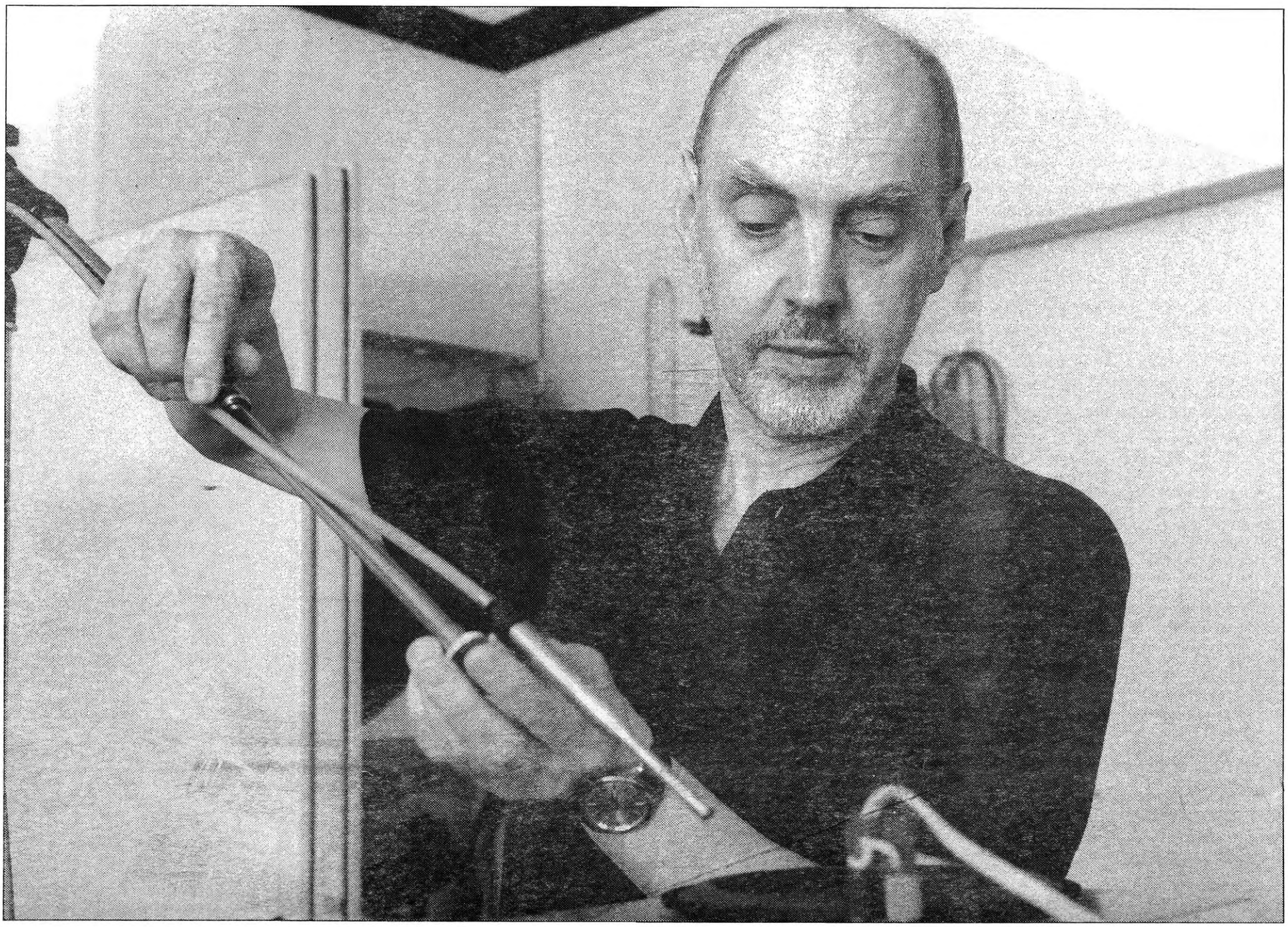

TROTS KONKURSER och ekonomiska problem fortsätter Stig Carlsson att utveckla originella högtalare, åtminstone så länge han har råd att behålla sitt laboratorium. FOTO PER WESTERGÅRD

Forts, Carlsson håller låda

Nya ljud på väg

konstens främjande" och civilingenjör Carlsson blev därmed den första tekniker som fått detta 45 år gamla "finkulturpris". Akademiens medalj fick han 1987, men då var hans högtalarmodeller OA 50, -51 och -52 på fallrepet sedan ett par år tillbaka.

Senare samma år, på hösten 1987, lades tillverkningen i småländska Skillingaryd ner på grund av konkurs.

Alla försök att sedan dess återuppta tillverkningen har av olika anledningar spruckit. De som idag vill komma över ett par Carlssonhögtalare är hänvisade till begagnatmarknaden, där de väl med tiden kommer att betinga rena kultpriserna.

Alla inom den svenska ljudvärlden är dock inte Carlssonbeundrare. Hans väl underbyggda åsikter om ljudåtergivning och skivinspelning har inte alltid tagits emot av jubelkörer på exempelvis Sveriges Radio. Han har också kritiserat andra högtalartillverkare för att de inte tagit hänsyn till hur lyssningsrummet påverkar högtalare.

Margarinlådor

– Margarinlådor, brukar han kalla vanliga rektangulära högtalare.

– Kunskaperna om akustik tycks inte särskilt många ha skaffat sig, säger han syrligt. Stig Carlssons ungdomsdröm var inte bara att tillverka högtalare som kunde förvandla vanliga vardagsrum till konsertsalar. Han ville också visa världen hur skivinspelningar ska göras. Han gjorde en del inspelningar på 1960-talet för Rikskonserter, Nordiska musikförlaget och Stim; samtliga i mono och inspelade med en enda mikrofon. Stig Carlssons syfte med inspelningarna var bland annat att ta vara på de tidiga reflexer som uppstår i en konsertsal när instrumentljudet reflekteras från de mest närbelägna väggarna, taket eller golvet.

Till lyssnarna i en konsertsal kommer de här reflexerna i rätt tid, enligt Stig Carlsson. På inspelad musik som avlyssnas hemma hos folk kommer de tidiga reflexerna för sent, vilket innebär att instrumentklangerna förlorar värme och liv. Knappast något skivbolag eller någon producent tar idag hänsyn till dessa reflexer.

– Om jag någon gång hittar en skiva som kan förmedla dessa reflexer så är det nog mera en följd av olycksfall i arbetet än medveten insikt hos producenten, menar Stig Carlsson.

Det är inte många moderna inspelningar han är nöjd med ur ljudteknisk synpunkt. De bästa inspelningarna gjordes under en period från slutet av 1950-talet till början av 1960-talet, anser han.

Men digitaltekniken bär på goda förutsättningar, både vad gäller inspelningarna och lyssnandet därhemma, menar Stig Carlsson.

Kön växer

Ryktet om en ny Carlssonhögtalare har florerat i flera år i vissa kretsar. Det har till och med uppstått en svensk-dansk kö av hugade spekulanter.

Och ryktet är sant: Stig Carlsson hoppas inom kort vara klar med de två högtalarsystem som det tagit över ett decennium att utveckla. Det rör sig om två trevägssystem som är nästan osannolikt särpräglade.

Stig Carlsson tror dock inte att någon kommer att vilja serietillverka de nya högtalarna. Förmodligen blir det så att han själv kommer att tillverka dem i ett fåtal exemplar mot beställning. Billigt blir det inte. Minst 30 000 kronor paret kommer de att kosta.

Trots det växer kön.

Carlsson samarbetar med rummet

Det som gör Carlssonhögtalarna så originella – kanske till och med unika – är att de konstruerats för att samarbeta med lyssningsrummet. Återgivningen från en vanlig lådhögtalare påverkas nästan alltid negativt av det rum den ställs upp i. Den kämpar emot rummet istället för att samarbeta med det. Och det gör att man måste ta till speciella arrangemang för att en vanlig högtalare ska komma till sin rätt i ett vardagsrum. Till exempel bör ett par stereohögtalare ställas upp minst en meter från rummets bakre vägg och sidoväggar. Dessutom bör väggarna dämpas ut med draperier, bonader eller speciella dämpmattor. En typisk Carlssonhögtalare ska däremot ställas upp på golvet intill den bakre väggen. Fördelarna är tre: Dels en ökad verkningsgrad i en större del av basregistret. Dels att denna oundvikliga verkningsgradshöjning kan tas med i beräkningen när högtalarna dimensioneras. Och slutligen att högtalarna tar mindre plats i rummet. En vanlig högtalare kan ju bete sig nästan hur som helst, beroende på hur den placeras. I en Carlssonhögtalare samverkar direktljudet från baselementet med det reflekterade ljudet från den bakre väggen. Över en viss frekvens, cirka 300 Hz, minimeras däremot de tidiga reflexer som kommer från den bakre väggen tack vare en särskild absorbent.

Därtill har Carlsson snedställt högtalarelementen för att få ett så brett stereolyssningsområde som möjligt.